

**Задания олимпиады республиканского этапа
по предмету «Якутский язык как государственный»
8 класс. Финал. 2023г.**

I. Понимание устной речи. (макс.балл-10)

1. Внимательно прослушайте текст. Затем ответьте на вопросы письменно. Учутал аахпытын кэннэ ыйытыктарга суругунан толору эппиэттээн. Суть задания заключается в полном понимании текста и улавливании смысла текста.

• Ыйытыктар. Вопросы

1. Тураах тас дьүһүнүн суруй.
2. Ханник көтөрдөр туһунан иһиттин? Толору эппиэттээ.
3. Тураах ханна кыстыыр эбитий?
4. Тураах аһылыга тугуй?
5. Кэпсээни истэн баран тугу өйдөөтүн?

II. Лексико-грамматический тест и тестовые задания.

1. Вставьте пропущенную букву. Сөптөөх буукубанан ситэр.

Айан киһитэ аргыста**х, суол киһитэ доборд**х. **рэбэ суох киһи-тыла суохтан мөкү. Аан дойду ахтылба**аах, бар дьон сатабы**аах.

2. Исправьте слова с ошибками. Сыһа тыллары көннөрөн уһул.

Кыра титириктэр лабаларын хаар бүрүйэ түспүт. Мин харынан бүрүлүбүт мастах ойуру кэрийэбин.

3. Подчеркните главные члены предложения. Туһааны уонна кэпсиирэни аннынан тарт.

Сугун бэс ыйын иккис аҥаарыттан ыла сибэккилэнэр. Кыһыл кумахтаах таас үрэх уута күн уотугар сиэркилэ тааһыны килэпэчийэр.

4. Укажите правильно части речи. Санга чаастары таба ый.

- А) Эмтээтэ-----1) Аат тыл (имя сущ.)
Б) Туус-----2) Сыһыат (наречие)
В) Бу-----3) Туохтуур (глагол)
Г) Хойуу-----4) Солбуйар аат (местоимение)
Д) Манна-----5) Дабааһын аат (имя прилаг.)

5. Поставьте существительное в форму единственного и множественного числа. Аат тылы биир уонна элбэх ахсаанга уларыт. Уол куобахтыы барда. Намчы хатыннар куоҕаһа тураллар.

6. **Образуйте имя числительное. Ахсаан ааты үөскэт.** 57, 362, 1077, 2849, 100
7. **Образуйте антонимы. Онтуоньуму үөскэт.** Антах, манна, олорор, аҕыйах, итии.
8. **Образуйте синонимы. Синиэньими үөскэт.** Хоруйдаа, мэник, бастынг, быыһаа, күүт.
9. **Образуйте имена прилагательные. Даҕааһын ааты үөскэт.** Кыай, тур, өһүргэн, биэр, хот.
10. **Переведите. Тылбаастаа.** Польза, свобода, век, вечная мерзлота, прозрачный.

III. Понимание письменной речи. (макс.балл-10)

1. **Прочитайте текст. Ответьте на вопросы письменно. Тиэкиһи көрөн олорон соруудаҕы толор.**

Саха киһитэ ыта суох табыллыбат. Кини төрүт ыта лаайка боруодатыгар киирсэр. Бу кыра эрээри сүрдээх тулуурдаах ыт. Кини кыһынны тымныыга таһырдыа хонор. Ыраах айанна сылайбытын, аччыктаабытын соччо биллэрбэт. Саха ыта булчуттарга улахан көмөлөөх. Тиини, киһи, таба көрөн маска таһаардагына, үрэн биллэрэр. Уһун күнү быһа тайҕаҕа кылы сонордуур. Улахан булка ыта суох табыллыбаттар. Удьуор тиинньит, киисчит, сонордьут ыттар баар буолаллар. Бостуук, сылгыһыт, табаһыт эмиэ кинитэ суох сатамат. Ыт ынах сүөһүнү, табаны сиэмэх кыылтан көмүскүүр. Сүөһүнү уонна таба үөрүн чөмөхтүүргэ, үүрэргэ көмөтө улахан.

Урукку олоххо Саха сирин хотугу улуустарыгар көлүнэр көлө буолан олус абырыыра. Туундараҕа, суол-иис суох сиригэр, наартаҕа көлүллүбүт сэттэ-тоҕус ыт айанныырга, таһаҕас таһарга туһалыыра. Лайка дьиэни, тэлгэхэни харабыллыыр. Саха ыта кимнээбэр да эрэллээх доҕор.

- **Задания (соруудахтар):**

1. Тиэкистэн биэс даҕааһын ааты уһул.
2. Падеж (түһүк) ыйытытыгар хоруйдуур биэс аат тылы уһул. Падежтарын ый.
3. Биир уустаах чилиэннэрдээх биир этиини уһул. Саҕа чааһын ый.
4. 3-с сирэйгэ, биир ахсаанга турар 5 туохтууру уһул.
5. Бэриллибит этиини чилиэнинэн ырыт. Аннынан тарт. *Ыт ынах сүөһүнү, табаны сиэмэх кыылтан көмүскүүр.*

IV. Письменная речь. (макс.балл-10)

1. Переведите текст на якутский язык. Тиэкиһи тылбаастаа.

Однажды, когда на небе не было ни облачка, не дул ветер и солнце было ярче, мужик с бабой вышли из урасы. Они обратились с просьбой Богу. Бог услышал их просьбу и предоставил им самим выбрать для себя помощника и верного друга. Сперва Бог показал насекомых и мышей, сказав, что они очень плодovиты и прожорливы. Мужик с бабой не взяли их. Потом Бог показал им зверей, сказав, что они плодovиты, но они хищники. Мужик с бабой отказались от лис, песцов и волков. В третий раз Бог подвел к ним оленя и говорит: «Олень один раз в год дает олененка питается ягелем. Может он будет вашим помощником и верным другом». Мужик с бабой обрадовались и выбрали оленя. Олень - единственный верный друг и помощник эвенка.

V. Составление текста. Составьте текст. Сахалы тыэкистэ онор.

Текст составляется на якутском языке. Составьте небольшой текст на якутском языке. В тексте должно быть не менее 7 предложений.

1. Прочитать внимательно. Объяснить своими словами смысл пословицы на якутском языке. Өс хоһоонун аах. Кылгастык бэйэнг тылгынан ис хоһоонун быһаар. Санаабын суруй.
2. *Үчүгэй кинигэ киһи өйүн байытар.*

Ответы к заданиям республиканского этапа олимпиады 2023гг.

по предмету «Якутский язык как государственный»

8 классы

I. Понимание устной речи. (1 б, за каждый правил. ответ- 2балла)

Алеша дьиэтин таһынааҕы аппаҕа салаасканан сырылыы оонньоото. Төһөнөн иһэн, кини биир хара көтөрү көрөн дьиктиргээтэ. Ол көтөр ас тобоҕун тонсуйа-тонсуйа, тула өттүн көрөн ылаттыыр:

-Тураах кэлбит. Түһнүгүнэн көр эрэ, аһыы олорор.

-Тохсунньуга тураах кэлбэт,-диир ийэтэ.

-Оччоҕо тугуй?

-Суор буолуо, -кэпсэтиигэ аны мин кыттабын.

-Суор хара дуо?-Алеша эмиэ ыйытар.

-Хара, -дии-диибин хангас түһнүгүнэн көрбүтүм, кырдык тураах муннаах, икки дьабадьыта кырыаран баран, туотангыны олорор эбит. Тураахтар кыстыылларын туһунан урут истибит буолан, соһуйбатым.

-Тохсунньуга тураах кэлбит, доҕоттоор,-диирбин кытта, дьиэлээхтэр улахангыны-кыралыны түһнүккэ үмүөрүстүлэр. Тураах тумсун хаарга туора-маары охсон баран, сыа хаары уобалаата, онтон тугу эрэ иһиллээбиттии чочумча олорбохтоото.

Тураах аппа үрдүнээҕи хойуу харыйаҕа уйаламмыт, онно утуйар эбит. Олус тымныйдагына, көппөт. Аһыыр сиригэр ичигэс соһус күһнэ кэлэр.

-Тураах атаҕа тонмот дуо?-диэн Алеша ыйыталаһар.

-Тонгорун-тонмотун мин бэйэм да билбэппин. Кырдык даҕаны, тураах улар курдук «тыс этэрбэхэ» суох. Арааһа, атахтара тонгон эрдэхтэрэ. Алеша тураахха ас ильдэн уураар. Эр санаалаах тураагы бары аһынабыт.

1. Тураах тас дьүһүнүн суруй.
2. Хангык көтөрдөр туһунан иһиттин? Толору эппиэттээ.
3. Тураах ханна кыстыыр эбитий?
4. Тураах тугу аһыырый?
5. Кэпсээни истэн баран тугу өйдөөтүһ?

Эппиэтэ.

1.Тураах муннаах, икки дьабадьыта кырыаран баран, туотангыны олорор эбит. Хап-хара харагынан түргэн-түргэнник көрүтэлиир. Тураах хаахырбаан саһгарар. Саас кэлбитин биллэрэр.

2. Кэпсээһнэ тураах уонна суор туһунан иһиттим.

3. Тураах аппа үрдүнээби хойуу харыйаҕа уйаламмыт, онно утуйар эбит. Олус тымныйдаҕына, көппөт. Аһыыр сиригэр ичигэс соҕус күнгэ кэлэр.
4. Ас тобоҕо, сыа хаары уобалаата.
5. Иитиэх тураах кыстыы хаалыан сөп эбит диэн өйдөөтүм. Тураах тымныыттан куттаммат хорсун көтөр.

II. Лексико-грамматический тест и тестовые задания.

1. Вставьте пропущенную букву. Сөптөөх буукубанан ситэр.

Айан кийитэ аргыста**х, суол кийитэ доборд**х, **рэбэ суох киһи-тыла суохтан мөкү. Аан дойду ахтылба**аах, бардьон сатабы**аах.

Эпиэтэ. Айан кийитэ аргыстаах, суол кийитэ добордоох. Үөрэбэ суох киһи-тыла суохтан мөкү. Аан дойду ахтылбанаах, бардьон сатабыллаах.

2. Исправьте слова с ошибками. Сыһа тыллары көннөрөнүбүд.

Кыра титириктэр лабаларын хаар бүрүйэ түспүт. Мин харынан бүрүлүбүт мастах ойуру кэрийэбин.

Эпиэтэ. Кыра титириктэр лабааларын хаар бүрүйэ түспүт. Мин хаарынан бүрүлүбүт мастаах ойуру кэрийэбин.

3. Подчеркните главные члены предложения. Туһааны уонна кэлсиирэни аннынан тарт.

Сугун басыйын иккис аҥаарыттан ыла сибэккилэнэр. Кыһыл кумахтаах таас үрэх уута күн хотугар сизаркилэ тааһыны килэпэчийэр.

Эпиэтэ. Сугун басыйын иккис аҥаарыттан ыла сибэккилэнэр. Кыһыл кумахтаах таас үрэх уута күн хотугар сизаркилэ тааһыны килэпэчийэр.

4. Укажите правильно части речи. Саҥа чаастары табаый.

А) Эмтээтэ-----1) Аат тыл (имя существительное)

Б) Туус-----2) Сыһыат (наречие)

В) Бу-----3) Тухтук (глагол)

Г) Хойуу-----4) Солбуйар аат (местоимение)

Д) Манна-----5) Дабааһын аат (имя прилагательное)

Эпиэтэ. А-3, Б-1, В-4, Г-5, Д-2

5. Поставьте существительное в форму единственного и множественного числа. Аат тылы биир уонна элбэх ахсаанга уларыт. Уол куобахтыы барда. Намчы хатыннар куобаһа тураллар.

Эпиэтэ. Уолаттар куобахтыы бардылар. Намчы хатыннар куобаһа турар.

6. Образуйте имя числительное. Ахсаан ааты үөскэт. 57, 362, 1077, 2849, 100

Эпиэтэ. 57-биэс уон сэттэ, 362-үс сүүс салта уон икки, 1077-тыһыынча сэттэ уон сэттэ, 2849-икки тыһыынча абыс сүүс түөрт уон тобус, 100-сүүс.

7. Образуйте антонимы. Онтунууму үөскэт. Антах, манна, оdoorор, абыйах, итии.

Элцээтэ. Антах-бэтх, манна-онно, олоор-турар, абыйах-элбэх, итии-тымны.

8. Образуйте синонимы. Сииэньими үөскэт. Хоруйдаа, маник, бастын, быыһаа, куут.

Элцээтэ. Хоруйдаа-элцээттээ, маник-улдьаа, бастын-чулуу, быыһаа-өрүһүй, куут-кэтэс.

9. Образуйте имена прилагательные. Дабааһын ааты үөскэт. Кыай, тур, өһүргэн, биэр, хот.

Элцээтэ. Кыай-кыайыгас, тур-тургас, өһүргэн-өһүргэс, биэр-бэригэс, хот-хотугас.

10. Переведите. Тылбаастаа. Польза, свобода, век, вечная мерзлота, прозрачный.

Элцээтэ. Польза-туһа, свобода-көһүл, век-үйэ, вечная мерзлота-ирбэт тон, прозрачный-дьэнкир.

III. Понимание письменной речи. (10 баллов, за каждый правильный ответ-2 балла)

1. Прочитайте текст. Ответьте на вопросы письменно. Тиэкини көрөн олорон соруудабы толор.

Хас биирдии соруудахха эппиэт толору уонна таба суруйуута(орфография) сөп буоллабына=2 баал. Барыта 10 баал буолар.

Саха кинитэ ыта суох табыллыбат. Кини төрүт ыта лаайка боруодатыгар киирсэр. Бу кыра эрэри сүрдээх тулуурдаах ыт. Кини кыһынны тымныыга таһырдыа хонор. Ыраах айанна сылайбытын, аччыктаабытын соччо биллэрбэт. Саха ыта булчуттарга улахан көмөлөөх. Тиини, киини, таба көрөн маска таһаардабына, үрэн биллэрэр. Уһун күнү быһа тайҕаҕа кыылы сонордуур. Улахан булка ыта суох табыллыбаттар. Удьуор тииннит, киисчит, сонордубут ыттар баар буолаллар. Бостуук, сылгыһыт, табаһыт эмиэ кинитэ суох сатамат. Ыт ынах сүөһүнү, табаны сиэмэх кыылтан көмүскүүр. Сүөһүнү уонна таба үөрүн чөмөхтүүргэ, үүрүргэ көмөтө улахан. Урукку олоххо Саха сиригэр хотугу улуустарыгар көлүнэр көлө буолан олус абырыра. Туундараҕа, суол-иис суох сиригэр, наартаҕа көлүллүбүт сэттэ-тобус ыт айанныырга, таһаҕас таһарга туһалыра. Лайка дьэни, тэлгэһэни харабаллыыр. Саха ыта кимнээбэр да эрэллээх доҕор.

Задания (соруудахтар):

1. Тиэкистэн биэс дабааһын ааты уһул.
2. Падеж (түһүк) ыйытытыгар хоруйдуур биэс аат тылы уһул. Падежтарын ый.
3. Биир уустаах чилиэннэрдээх биир этиини уһул. Саҥа чааһын ый.
4. 3-с сирэйгэ, биир ахсаанна турар 5 туохтууру уһул.
5. Бэриллибит этиини чилиэнинэн ырыт. Аннынан тарт. Ыт ынах сүөһүнү, табаны сиэмэх кыылтан көмүскүүр.

Эппиэтэ.

1. Улахан, сүрдээх тулуурдаах, сизэмэх, эрэллээх, ыраах.
2. Булчуттарга -сыһыарыы, кыылы-туохтуу, кини-төрүт, кыылтан-таһаарыы, кимнээбэр-тэннии.
3. Удьуор тиинньит, киисчит, сонордьут ыттар баар буолаллар. (аат тыл)
4. Табыллыбат, киирсэр, хонор, көмүскүүр, сонордуур.
5. Ыт ынах сүөһүнү, табаны сизэмэх кыылтан көмүскүүр.

IV. Письменная речь. (макс.балл-10)

1. Переведите текст на якутский язык. Тиэкиһи тылбаастаа.

Арай биирдэ биир да былы суох күн ып-ыраас халлаан турбут, тыал да тыаһа иһиллибэт, күн сып-сырдык уоттарынан сарданалыы тыкпыт. Оҕонньордооь эмээхсин ураһаларыттан тахсан ити дыкки көстүүнү көрбүттэр. Уонна танараттан көрдөспүттэр. Кинилэр көрдөһүүлэрин Танара истибит уона бэйэлэригэр көмөлөһөөччү, үтүө доҕору талан ылалларыгар сүбэлээбит. Бастаан, Танара кинилэргэ үөннэри, кугуйахтары көрдөрбүт уонна эппит: «Кинилэр наһаа элбэх төрүөхтээхтэр, наһаа аһастар, сир анныгар олороллор». Оҕонньордоох эмээхсин кинилэри талбатахтар. Иккиһин Танара кинилэргэ кыыллары, адьырҕалары көрдөрбүт уонна эппит: “Кинилэр эмиз оҕолоноллор уонна сизэмэхтэр”. Оҕонньордоох эмээхсин адьырҕалартан куттанан талбатахтар. Үсүһүн, Айыы Танара кинилэргэ табаны аҕалбыт уонна эппит : «Таба сылга биирдэ тугуттуур, тугута биир,биирдэ эмэ икки буолар. Лабыктанан аһылыктанар. Баҕар, табаны сөбүлээн доҕор уонна көлө гынаайаккытый?»-диэбит. Дьон табаны көрөн олус сөбүлээбиттэр. Таба хотугу киһиэхэ дьиннээх доҕор, көмөлөһөөччү. Таба –дьол-соргу, баай-дуол.

V. Составление текста. Составьте текст. Сахалыы тиэкистэ онор.

Текст составляется на якутском языке. Составьте небольшой текст на якутском языке. В тексте должно быть не менее 7 предложений.

1. Прочитать внимательно. Объяснить своими словами смысл пословицы на якутском языке. Өс хоһоонун аах. Кылгастык бэйэнг тылгынан быһаар.
2. **Үчүгэй кинигэ киһи өйүн байытар.**
 - Текст составлен полностью. Предложения оформленные, словарный запас богатый. Использует изобразительные средства. Употребляет якутские слова без ошибок. Правильно подает основное содержание картины. 10-9б.
 - Текст составлен. Предложения оформленные, но с небольшими ошибками. Есть орфографические и пунктуационные ошибки- 8-7б.
 - Текст составлен не полностью. Составил несколько предложений с ошибками. Есть много орфографических и пунктуационных ошибок- 6-5б.
 - Текст не составлен.-0б.